

ШИФР РОБОТИ: ПСИХОЛОГІЯ.ГЕНДЕР

НАЗВА РОБОТИ

**ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ
ВІЦІ**

АНОТАЦІЯ

ШИФР РОБОТИ: ПСИХОЛОГІЯ.ГЕНДЕР

НАЗВА РОБОТИ

Особливості гендерної ідентичності у підлітковому віці

Актуальність наукового дослідження зумовлена зростаючою роллю міжособистісної взаємодії у сучасному суспільстві, де спільна діяльність людей вимагає глибшого розуміння власної ідентичності. У процесі соціалізації особистість формує уявлення про себе, зокрема про свою гендерну належність, що впливає на поведінку, цінності та взаємини. Багато людей не замислюються над тим, ким вони є у соціальному просторі, орієнтуючись на нав'язані з дитинства ролі. Водночас у певні періоди життя, особливо у підлітковому віці, може відбуватись переосмислення власної ідентичності. Це зумовлено як внутрішніми психологічними змінами, так і впливом зовнішнього середовища. Таким чином, вивчення особливостей гендерної ідентичності підлітків є важливим для розуміння процесів становлення особистості.

Метою дослідження є здійснення теоретичного аналізу особливостей гендерної ідентичності у підлітковому віці. Для досягнення поставленої мети передбачено розгляд основних підходів до визначення понять гендеру, гендерної ідентичності, маскулінності та фемінності. Особлива увага приділяється аналізу підліткового віку як періоду інтенсивного особистісного розвитку. Також передбачено розробку програми емпіричного дослідження гендерної ідентичності підлітків. У межах роботи здійснюється аналіз отриманих результатів та їх інтерпретація.

Окремим завданням є формулювання практичних рекомендацій щодо розвитку гендерної ідентичності.

У науковому дослідженні використано комплекс методів, що забезпечують всебічний аналіз проблеми. Теоретичні методи включають аналіз, узагальнення та систематизацію наукових джерел з проблематики гендерної ідентичності. Емпірична частина базується на використанні валідних психодіагностичних методик. Зокрема, застосовано методику «Маскулінність–фемінність» Сандри Бем, що дозволяє визначити гендерні риси особистості. Також використано методику вивчення гендерної ідентичності за Л. Б. Шнейдер, яка ґрунтується на статусах ідентичності Дж. Марсія. Це дало змогу отримати емпіричні дані щодо особливостей формування гендерної ідентичності у підлітків.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному підході до вивчення гендерної ідентичності у підлітковому віці. У роботі здійснено систематизацію сучасних теоретичних підходів до розуміння гендерної ідентичності. Також поєднано теоретичний аналіз із результатами емпіричного дослідження. Це дозволяє більш глибоко розкрити особливості прояву гендерної ідентичності у підлітків. Отримані результати доповнюють існуючі наукові уявлення про дану проблему. Вони можуть слугувати основою для подальших досліджень у галузі психології особистості.

Практичне значення роботи полягає у можливості застосування отриманих результатів у практичній діяльності психологів. Зокрема, розроблені рекомендації можуть бути використані у роботі з підлітками в освітніх закладах. Вони спрямовані на підтримку гармонійного розвитку гендерної ідентичності. Результати дослідження також можуть бути корисними для батьків та педагогів. Це сприятиме кращому розумінню особливостей підліткового віку. У цілому, робота має прикладний характер та може бути використана у психологічній практиці.

Ключові слова: гендерна ідентичність, підлітковий вік, маскулінність, фемінність, ідентичність, розвиток особистості.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	8
1.1 Теоретичний аналіз дослідження гендерної ідентичності у психології.	8
1.2 Новоутворення підліткового віку	13
1.3 Особливості гендерної ідентичності у підлітковому віці.....	20
Висновки до розділу I.....	24
РОЗДІЛ II ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ.....	25
2.1 Програма та методики дослідження проявів гендерної ідентичності підлітків.	25
2.2 Аналіз емпіричного дослідження прояву гендерної ідентичності підлітків.	29
2.3 Практичні рекомендації батькам, педагогам та підліткам щодо розвитку гендерної ідентичності у підлітковому віці.....	33
Висновки до розділу II.....	35
ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39
ДОДАТКИ.....	42

ВСТУП

Актуальність теми обумовлена тим, що розвиток сьогодення пов'язаний із взаємодією окремих індивідів у результаті виконання спільної діяльності, формування взаємовідносин між людьми як професійних, так і особистісних. Більшість ніколи не замислювалась про те, хто вони є у реальному світі та які ролі і функції виконують. Багато людей ідентифікують себе тим, кого у них виховували ще з раннього віку, проте іноді стається зміна власного відчуття приналежності до тієї чи іншої статі внаслідок найрізноманітніших чинників, що іноді є руйнівними та сприяють негативним змінам у гендерній ідентичності.

Здебільшого особливості гендерної ідентичності найяскравіше проявляються у підлітковому віці внаслідок формування особистісних поглядів підлітків через призму спілкування з однолітками та різного сімейного виховання [10]. Як зазначає автор статті на сайті Confidence [23], підлітковий вік характеризується сильною психоемоційною кризою, що спонукає до частого непорозуміння між особами підліткового віку та навколишнім світом, оскільки саме у цей час починає розвиватись власна думка щодо загальноприйнятих явищ. Дану тему розкрито у працях А. Донець, А. Павлиненко, Л. Комарницької, А. Лавренової, А. Мирошнеченко, К. Бурковського, С. Шаванова.

Мета: теоретичний аналіз дослідження особливостей гендерної ідентичності у підлітковому віці.

Відповідно до зазначеної мети мною були виокремлені наступні **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз особливостей гендерної ідентичності у підлітковому віці.
2. Розробити програму проведення емпіричного дослідження ідентичності підлітків з гендером.
3. Здійснити аналіз результатів дослідження особливостей розвитку гендерної ідентичності підлітків.

4. Розробити практичні рекомендації батькам, педагогам та підліткам щодо розвитку гендерної ідентичності у підлітковому віці.

Об'єктом дослідження є гендерна ідентичність.

Предметом дослідження є психологічні особливості прояву гендерної ідентичності у підлітковому віці.

Методи дослідження: теоретичні методи (теоретичний аналіз джерел різного виду, що розкривають зміст даної теми) та емпіричні методи (методика «Маскулінність-фемінність» Сандри Бем, методика вивчення гендерної ідентичності за Л.Б. Шнейдер, в основі якої лежать статуси ідентичності за Дж. Марсія).

Теоретична значущість зумовлена бажанням дослідити особливості гендерної ідентичності у підлітковому віці та ознайомитись із методами ідентифікації підлітків себе з певним гендером.

Практична значущість дослідження полягає у підборі методик ідентифікації підлітків з певним гендером та розробці практичних рекомендацій підліткам щодо розвитку гендерної ідентичності у підлітковому віці.

Структура та обсяг роботи. Наукова робота складається зі вступу, двох розділів: перший розділ теоретичний, в якому розглядаються поняття гендерної ідентичності, гендеру, фемінності, маскулінності, новоутворень підліткового віку та його особливостей; другий розділ емпіричний (дослідницький), в якому описано власне дослідження 20 респондентів-підлітків з використанням двох діагностичних методик; висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ І ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

1.1 Теоретичний аналіз дослідження гендерної ідентичності у психології.

Гендер або ж стать – це те, що супроводжує нас від самого народження впродовж усього життя. Гендерна ідентичність – це унікальний компонент людської природи та водночас те, що поєднує мільйони різних осіб. Гендер закладається нам ще змалку, проте формується внаслідок зростання індивіда та засвоєння ним культурних, соціальних, моральних норм суспільства, що спонукає до ідентифікації себе зі статтю. Зростаючи, людина пізнає природні умови існування кожного та усвідомлює свою однорідність з іншими через приміряння на себе жіночих та чоловічих ролей.

Поняття гендерна ідентичність постає перед нами у багатьох інтерпретаціях та кожна з них має сенс. У першу чергу хотілось би зазначити, що ж таке ідентичність. Ідентичність – це поняття про те, ким ми є насправді, уявлення про себе, на що впливають моральні, духовні цінності, особистий досвід, культурна приналежність та переконання [13]. Ми вчимося сприймати себе як окрему особистість, розуміти власний образ через взаємодію з навколишнім світом. Формування ідентичності починається ще у ранньому дитинстві під впливом різних чинників, наприклад через стосунки з членами родини, що закладають нам основне уявлення про суспільство та світ, культура, оскільки ми зростаємо у певних традиціях, мові та звичаях, соціальне середовище: вчителі, друзі, однолітки, а також через особисто набутий довід, що сприяє розвитку того чи іншого бачення усіх навколишніх явищ.

З погляду Е. Еріксона, заснував поняття ідентичності У. Джеймс. Хоча він і називав це характером, але гостре почуття цілісності та

тотожності є швидше за все відчуттям ідентичності, аніж характером. Сам Е. Еріксон розглядав поняття ідентичності через призму «кризи ідентичності» у психіатрії, транслуючи його на психологію розвитку та пояснюючи це абсолютно нормальним феноменом розвитку кожної особистості [5].

Визначимо поняття маскулінності та фемінності. За автором статті «Фемінність та маскулінність як чинник гендерної поляризації», фемінність та маскулінність – це певні особливості людини, які відповідають рольовим нормам і стереотипам, формам поведінки, які є типовими для жінок і чоловіків, стилям життя, вибору різних цінностей, установок, способу реалізації власних потреб, тощо [25]. За П. Горностаєм та Т. Титаренко, маскулінність – це типові чоловічі властивості, які супроводжуються прийняттям власної статевої належності чоловіком, засвоєнням статевих стереотипів та дотриманням норм чоловіка. Маскулінність проявляється у виробленні типових для чоловіка норм поведінки, способів самореалізації. Для неї притаманними є активність, допитливість, здатність досягати своїх цілей та схильність ризикувати, передбачає високий рівень домагань, ефективності власної роботи та компетентності у різних сферах. Саме ранній етап психічного розвитку є сприятливим для формування маскулінності у хлопчиків, оскільки це надає їм перевагу у фізичній силі, рості, що сприяє підвищенню статусу та впевненості в собі під час спілкування з оточуючими. За масовими стереотипами чоловікам приписують більшу схильність до успіху на відміну від жінок.

Фемінність – це особливості поведінки, які характеризують жіночу стать та відокремлюють її як окрему, відмінну від чоловічої [2]. Фемінність передбачає відповідність жінки до її статево-рольових форм, психологічно статевих особливостей, поведінки, притаманної для них та цінностей. Жінка, у якій переважають фемінні риси, більш реалістична та проявляє такі якості як: емоційність, образливість, чуйність, м'якість, на

відміно від жінки, у якої жіночність менш виразна. Фемінність впливає на створення Я-образу, формує чітку материнську орієнтацію та передбачає несвідому саморегуляцію на високому рівні. Розглядаючи психологічну диференціацію статі та формування особистої ідентичності з нею існують три теорії [6]: статевої типізації, самокатегоризації та ідентифікації.

Теорія статевої типізації пояснює ідентифікацію себе зі статтю внаслідок певних підкріплень: батьки та інші стимулюють поведінку хлопчика, характерною для чоловічої статі та підкріплюють її через заохочення проявів хлопчачих рис. Якщо ж поведінка є непритаманною для чоловіка, відбувається засудження у виявленні критики та невдоволення з боку дорослих та оточення. Відповідно дівчатка отримують схвалення за фемінну поведінку, засудження – за маскулінну. Статева типізація – це вміння розрізнити дитиною характерні ознаки для чоловіка та жінки, а потім трансформувати їх у власні риси та поведінку. Теорія самокатегоризації пояснює поведінку як чоловічу чи жіночу з боку когнітивного сприйняття: спочатку дитина починає розрізнити фемінні та маскулінні риси, а потім відносить себе до тієї чи іншої категорії, що сприяє розвитку у ній цих рис. Теорія ідентифікації виражає природне поводження дитини як представники власної статі не замислюючись над цим. Тут важливу роль відіграє емоційний компонент та наслідування [3, С. 21-27].

На ранніх етапах дитинства відбувається початкова статева ідентифікація: дитина усвідомлює, що належність до певної статі не змінюється з віком чи під час зміни зовнішніх ознак – одягу, занять, манер тощо [8]. Проте у процесі пізнання навколишнього світу, коли малюкам пояснюють відмінності між чоловіками й жінками, вони ще недостатньо акцентують увагу на фізіологічних особливостях (це, зокрема, проявляється у дитячих малюнках). Після чотирирічного віку діти вже впевнено розрізняють стать людей навколо себе, усвідомлюють, що з нею

пов'язані певні соціальні очікування та вимоги, що відображається у їхніх уявленнях про власне майбутнє, у сценаріях і рольових іграх.

У контексті розвитку життєтворчого потенціалу особистості статево-рольова ідентифікація розглядається як складова ширшого процесу – гендерної ідентифікації [7]. Остання виступає базовим структурним елементом соціальної ідентичності, який визначає належність індивіда до чоловічої чи жіночої соціальної групи. Гендерна ідентифікація охоплює не лише рольовий аспект, а й цілісний образ особистості, відображаючи її уявлення про себе в гендерному контексті.

Отже, поряд із формуванням статевої ідентичності доцільно розглядати загальні стадії становлення гендерної ідентичності. Ш. Берн виділяє чотири основні етапи цього процесу: гендерна ідентифікація – коли дитина відносить себе до тієї чи іншої статі самостійно, гендерна константність – усвідомлення постійності власної гендерної належності, гендерна саморегуляція – контроль поведінки дитиною через встановлені норми та загальноприйняті правила, диференційоване наслідування – бажання стати найкращим представником своєї статі [1].

З точки зору Нестренко М.О. найбільш поширеними нині вважаються такі провідні теорії формування гендерних ролей [11]:

1. Психодинамічна теорія зосереджується на внутрішніх психічних процесах, які визначають динаміку поведінки людини (Фрейд, Фішер, Грюнеберг).

2. Теорія соціального навчання та зумовленості Альберта Бандури стверджує, що уявлення про чоловічі й жіночі ролі виникають у межах певної культури, а потім засвоюються дітьми під час їхньої взаємодії з батьками, ровесниками та оточенням.

3. Когнітивна теорія розвитку, яка сформувалася на основі концепції соціального навчання, підкреслює, що людина сприймає інших через призму власних гендерних уявлень і оцінює спілкування з ними, виходячи з цих уявлень. Особливістю цієї теорії є припущення [9], що

дитина вже має певну систему чоловічих і жіночих цінностей, тому в процесі розвитку, прагнучи володіти маскулініними чи фемінініними якостями, вона свідомо обирає моделі для наслідування серед чоловіків або жінок, хлопчиків чи дівчаток.

4. Гуманістично-екзистенціальна теорія (К. Роджерс, А. Маслоу) базується на концепції самоактуалізації та допомагає порівняти шляхи самореалізації чоловіків і жінок у різних сферах життя.

5. Біхевіористична теорія або «поведінкова школа» (Д. Вотсон, Р. Рейнер) розглядає людську поведінку як систему стійких стимул-реакційних зв'язків, які формують типові моделі чоловічої чи жіночої поведінки.

6. Теорія соціальних ролей (А. Іглі) наголошує, що гендерні відмінності виникають унаслідок виконання різних соціальних ролей, які сприяють або обмежують певні форми поведінки в чоловіків і жінок.

7. Теорія природної взаємодоповнюваності статей розвиває ідеї Т. Парсонса та Р. Бейла, які розглядали поділ чоловічих і жіночих ролей як структурно-функціональну диференціацію, що забезпечує стабільність соціальної системи.

8. Теорія гендерних схем виходить із того, що, оскільки людина опановує гендерні ролі шляхом навчання, стереотипи, які з ними пов'язані, також можуть бути змінені або усунені [5].

Таким чином на сьогодні не існує єдиної універсальної теорії гендерних ролей. Їх формування, особливості та розвиток вивчаються в межах різних напрямів – соціологічних, психологічних і біосоціальних концепцій.

1.2 Новоутворення підліткового віку

Підлітковий вік – це період формування нових установок та власного бачення світу. Зазвичай у підлітків це проявляється у гострій формі через надмірне збудження нервової системи. Новоутвореннями підліткового віку прийнято вважати наступні компоненти: почуття дорослості, потреба у самоствердженні, розвиток самосвідомості, формування нової самооцінки та домагань підлітка, а також формування нової мотиваційної сфери.

Як зазначає Р. Чіп, розвиток автономності у підлітковому віці сприяє становленню самостійності та рівня готовності до суспільного життя [16]. Він передбачає усвідомлення вимог суспільства до особистості, стосунків, діяльності та поведінки у дорослому світі. Становлення дорослості є досить різним у кожній окремій особистості. Перші її ознаки можуть розвинутиись раптово та відмінно від звичних, стандартних форм. За Н. Шевченко, у цей час важливо вчасно звернути увагу на моменти становлення дорослості та врахувати нові форми, які проявляються у сучасних підлітків, що полегшить процес адаптації та виховання дорослої особистості в обличчі підлітка [18]. Коли він починає усвідомлювати власні фізичні та статеві зміни, у нього виникає гостре відчуття становлення та виявлення своєї ролі у школі, у сім'ї та у колі друзів. Підліток відчуває внутрішні зміни як щось таке, що здатне повпливати на його середовище існування та коло спілкування, щось, що переносить його до світу дорослих. У цей час особи підліткового віку відчувають гостру приналежність до дорослих, у них виникає специфічне ставлення до власного Я, заперечують свою приналежність до дитячого класу. Це новоутворення виражає нові специфічні погляди підлітка на окремі речі та нову життєву позицію по відношенню до світу та людей, встановлює систему нових прагнень та цінностей.

У цей час підліток намагається долучитись до світу дорослих за допомогою наслідування їхніх дій, манер та переконань. Спершу

наслідування відбувається через манеру поведінки та зовнішнього вигляду. Підліток різними способами намагається утвердити свою позицію як дорослого, проте відсутність психічних можливостей перешкоджає цьому.

За Р. Чіпом, для підлітка провідною потребою є самостійність та незалежність [17], з чим пов'язаний розвиток дорослості. За допомогою досягнутого рівня особистісного та психічного розвитку формується здатність самостійно регулювати свою поведінку, що є вкрай важливим у цей період. Підліток здатен краще аналізувати свої помилки та вчинки, хоча йому ще складно передбачати їх наслідки. Його поведінка стає більш усвідомленою, з'являється здатність володіти собою, хоч і не завжди. У цей час відбувається становлення майбутніх цілей, підліток прагне віднайти своє місце у суспільстві, що є пов'язаним із вибором професії, стати схожим на когось, унаслідувати певні риси та моральні переконання. Потреба в самостійності реалізується у бажанні робити все без сторонньої допомоги, у самостійному прийнятті рішень та їх реалізації, у відстоюванні власних поглядів на ті чи інші ситуації [20]. Водночас у підлітків розвивається сильний негативізм щодо вимог та прохань дорослих. За будь-яких обставин підліток намагається довести свою незалежність, поєднуючи впевненість у виборі способів розв'язань різноманітних задач та страху помилитися та бути висміяним однолітками. Тому часто за відсутності вибору підлітки починають поводити себе зухвало, що є захисною реакцією на виникнення почуття сорому та невпевненості.

Аналізуючи статтю Я. Боніфачіо, основним із домінуючих мотивів діяльності підлітка також є потреба у самоствердженні. Через постійне спілкування з однолітками у нього виникає прагнення до встановлення свого місця серед них [22]. Ця потреба є настільки сильною, що часто підліток відмовляється від власних цінностей та переконань, таким чином поступаючись ними задля того, аби набути авторитетної позиції серед свого оточення, доводячи, що він «свій» та наголошуючи на важливості прийняття його у чуже коло. Тому на часті зауваження дорослих у

присутності друзів підліток реагує гостро та негативно, що відбувається через важливість думки однолітків для самоствердження серед них. Якщо ж його критикують, це може завдати удару не лише самооцінці, а й рівню поваги серед друзів. Суттєву критику краще виражати у розмові наодинці [25].

Форми самоствердження підлітка можуть бути найрізноманітнішими. Найчастіше це наслідування поведінки дорослих та їх негативних звичок, розвиток певних адикцій та адиктивної поведінки [4]. Йдеться мова про куріння, вживання алкоголю, наркотиків, у дівчат це проявляється у надмірному використанні косметики та носіння специфічного одягу, характерного для дорослих жінок, у хлопців – вживання нецензурної лексики, розвиток інших залежностей, притаманних дорослим чоловікам, тощо. До позитивних форм самоствердження можна віднести прагнення правильно харчуватись, слідкувати за фігурою, регулярні відвідування спортзалу та заняття секційним спортом, праця як фізична, так і розумова. Інтелектуальне самоствердження підлітків відбувається під час занять у школі, вони активно займаються науковою та дослідницькою діяльністю у навчально-наукових гуртках, виявляють бажання брати участь у відкриттях [24]. Самоствердження старших та молодших підлітків дещо відрізняється за змістом. Якщо для молодшого підлітка важливо ствердитись у очах оточення, то у старших підлітків переважає бажання ствердитись у власному розумінні себе через призму ставлення до особистих переконань.

Підлітковий вік є досить чутливим етапом формування самосвідомості. Саме у цей час у підлітків виникає гостра потреба у оцінюванні власних якостей, вони починають порівнювати себе з іншими, прагнуть розібратись у своїх переживаннях і почуттях [21]. Під час розвитку самосвідомості та становленні своєї особистості, у осіб підліткового віку зростає інтерес до самовиховання: вони починають розвивати в собі позитивні риси, намагаються подолати негативні. Часто

невміння контролювати свою поведінку та незнання у керуванні власними емоціями провокують те, що становлення самосвідомості продовжується на довші терміни, оскільки у них ще не достатньо сформований світогляд та життєвий досвід.

Становлення підлітка як особистості відбувається у два етапи, що пояснюється різними особливостями у молодшому та старшому підлітковому віці. На етапі молодшого підліткового віку відбувається усвідомлення того, що він відмінний від ровесників, утверджується приналежність до дорослого світу. Підлітку властиве некритичне наслідування манер дорослих, він має відчутну залежність від однолітків. На другому етапі, тобто старшого підліткового віку, підліток визнає, що він вже не дитина, відбувається диференціювання від групи ровесників, розвиток власної думки та її відстоювання. Якщо група однолітків змушує підлітка виконувати щось в супереч власного бажання та волі, він здатен відстояти себе та власну позицію, що свідчить про розвиток самостійного критичного мислення.

Важливим фактором становлення самосвідомості підлітка є формування свого фізичного Я-образу [23]. Для них важливо усвідомлювати свої сили та уявлення про свій тілесний образ задля схвалення іншими, оточуючими їх людьми. Найчастіше, саме у підлітковому віці хлопці починають займатись силовими видами спорту не лише для покращення зовнішнього вигляду, а й розвитку сили. Дівчатка у цей час займаються такими видами спорту, які сприяють формуванню витонченої, стрункої та підтягнутої фігури. Останнім часом почав прослідковуватись розвиток нервової анорексії у дівчат-підлітків. Анорексія – хвороба, що супроводжується страхом перед збільшенням ваги та навмисне обмеження харчування. Незважаючи на те, що у цей час їхня вага і так менша норми через гормональний розвиток організму, вони навмисно перешкоджають прийомам їжі, перевантажують себе фізичними вправами задля схуднення та навіть вживають спеціальні засоби, які

сприяють зменшенню ваги. Прагнення дівчат відповідати ідеальному жіночому тілу перетворюється на хворобу або ж манію [19], що призводить до інколи катастрофічних, непоправних наслідків. Анорексія спричиняє цілковите виснаження організму, можливий летальний результат, якщо вчасно не звернути на це увагу. Частим захворюванням дівчат та дорослих жінок є нервова булімія – втрата контролю над споживанням їжі, що призводить аж до приступів ненажерливості. Після цього дівчата переживають різке відчуття огиди до себе, чим провокують розвиток депресивних станів, докорів сумління, тощо. Становлення фізичного Я-образу не дарма є одним із найважливіших компонентів розвитку підлітка. Саме зі зміною зовнішнього вигляду пов'язане дорослішання – у підлітковому віці відбувається пряме наслідування манер поведінки дорослих, отже і прагнення до змін фізичного образу [25].

У сфері мотивації у підлітків прослідковується два протилежних прагнення – з одного боку це розвиток індивідуальності, сепарація від усіх (зазвичай це батьки), а з іншого боку навпаки – підпорядкування, наслідування чужих рис та якостей, так зване поклоніння чомусь або комусь, спільно з іншими. Часто це проявляється через моду та стиль, підлітки прагнуть одягатись так, як стильно і як одягаються інші. Йдеться про непереборне бажання відокремитись, показати свою особливість, але водночас і знайти своє місце серед інших, бути у колі однодумців. Однією з характерних особливостей самосвідомості підлітка є вищий рівень активності, який стосується самопізнання. Самосвідомість підліткового віку зумовлює кращий процес керування своєю поведінкою.

У підлітковому віці Я-образ є дуже нестійким. Через невизначений рівень домагань, труднощі, які спрямовані на переорієнтацію з оцінювання іншим на оцінку самого себе, підліток гостро відчуває різного роду суперечності, невпорядкованість свого Я. Через те, що у цей час відбувається відхід від прямого наслідування, у них з'являється потреба у розвитку самоаналізу та самопізнання, які ще є недостатньо стійкими. Це

має негативний наслідок на розвитку самосвідомості підлітка, оскільки він прагне до самопізнання, проте не знає, яким чином делегувати цей процес, що породжує зниження рівня стійкості самооцінки, адекватності, стабільності розвитку.

Важливим новоутворенням є становлення самооцінки підлітка. У цьому віці їхня самооцінка стосується переважно таких рис, як честь, справедливість, доброта, тощо. На цьому етапі підлітки зазвичай не є занадто самокритичними, проте вже звертають увагу на власні негативні якості та усвідомлюють потребу у їх усуненні, наявний розвиток самовиховання. Молодші підлітки формують судження на основі стосунків з іншими людьми [28], зокрема вони стосуються уміння дружити, поваги до себе, поведінки у соціумі, сприйняття себе однолітками, що свідчить про високий рівень розвитку самосвідомості. У старших підлітків самооцінка є досить різноманітною, узагальненою, різнобічною. Вони оцінюють особистість загалом, не обмежуючись аналізом лише рис характеру. У них проявляється певна соціальна зрілість, що супроводжується такими якостями, як сміливість, рішучість, витримка, почуття гідності, вміння відстоювати свої інтереси. Саме самооцінка сприяє розвитку свободи вибору підлітка, оскільки при самооцінюванні він виявляє власні можливості у прийнятті певних рішень, бере на себе деякі обов'язки.

Нерідко у підлітків прослідковується неадекватна самооцінка, що проявляється у переоцінюванні або навпаки – недооцінюванні власних вмінь, навичок, а також якостей. Це має певні наслідки [27]: завищена самооцінка блокує почуття провини, підліток переконаний у тому, що саме його думка правильна, а дії – цілком нормальні та відповідні до ситуації, що заважає об'єктивному сприйняттю реальних подій. Занижена самооцінка не дає можливості підлітку у реалізації власних бажань та потреб, перешкоджає розвитку відкритості, новим знайомствам, призводить до відторгнення себе як особистості, що матиме негативний

вплив на усі сфери життя. Низька самооцінка гальмує розвиток відповідальності, оскільки такі підлітки переважно в більшості випадків не є соціально активними і не спроможні відповідати за скоєні дії або ж слова, тому і надають перевагу униканню.

Важливим компонентом є рівень домагань підлітка. На нього має суттєвий вплив те, наскільки його можливості сприймаються значущими не лише собою, а й іншими людьми. У процесі становлення самосвідомості важливим чинником є адекватність рівня домагань стосовно власних можливостей. Адекватна самооцінка та відповідний рівень домагань дають змогу підліткові досягати реальних цілей, приймати відповідальність і виконувати завдання, які він в змозі вирішити самостійно. Формування рівня домагань та адекватної самооцінки має велике значення для розвитку здатності підлітка правильно сприймати вимоги навколишніх і самого себе, а також для пробудження внутрішньої мотивації до самовиховання [30]. Становлення реалістичного ставлення до себе відбувається через оцінні судження значущих дорослих і однолітків, з якими підліток взаємодіє. Якщо ж підліток не сприймає оцінку дорослих, його самооцінка формується на основі власних, не завжди об'єктивних суджень.

Таким чином, розвиток адекватних оцінних суджень є необхідною умовою становлення підлітка. Вони допомагають йому визначати морально-вольові якості, навчальні здібності та рівень досягнень. Усвідомлення значення адекватності та стійке позитивне ставлення підлітка до себе є основою гармонійної взаємодії з оточенням. Важливими чинниками розвитку адекватної самооцінки у підлітковому віці виступають сприятливі стосунки в колективі, підтримка ровесників, активна участь у соціальному та навчальному житті. Саме це сприяє формуванню впевненості підлітка у власних силах і його прагненню до успіху. Підтримка інших сприяє внутрішнім і зовнішнім позитивним змінам підлітків. Заохочення чи використання різних технік розвиває

рівень домагань підлітка, його внутрішню мотивованість діяти та не боятись робити помилки.

1.3 Особливості гендерної ідентичності у підлітковому віці

Формування гендерної ідентичності – одне із найважливіших завдань розвитку особистості підлітка, що залежить переважно від соціальних очікувань інших. Гендерна ідентичність проходить через призму соціалізації та становлення гендерної культури суспільства, що бере активну участь у формуванні загальних поглядів підлітка на поняття гендеру [26].

Всі знання про моделі та норми статевої поведінки кожен отримує ще у дитинстві, де фундаментальний вплив мають батьки, які і закладають основу формування гендерної ідентичності. Важливо розрізнити поняття «статевої ідентичності» та «гендерної ідентичності», оскільки статева ідентичність – це формальне усвідомлення своєї статі, тобто просте розуміння того, яку приналежність ти маєш: до чоловіків, чи до жінок. Гендерна ідентичність – це дещо більше, ніж просто розуміння, це прийняття певних установок та норм поведінки, притаманних для тієї чи іншої статі, свідоме позиціонування себе одним із представників певної групи. Людина може мати чітку статево ідентичність, розуміти, до якої статі вона належить, проте водночас мати проблеми з гендерною ідентичністю, тобто відчувати власну нереалізованість та переживати гендерну невідповідність своїх ролей. Такий стан доволі часто зустрічається саме у підлітковому віці, коли підліток у пошуках себе та стоїть на шляху самоусвідомлення та прийняття.

На становлення гендерної ідентичності підлітка суттєвий вплив мають особистісні детермінанти: самосвідомість, статева свідомість, Я-образ, тощо [26]. Внаслідок цього важливим чинником формування

ідентичності є статева Я-концепція, яка передбачає тотожність позитивних образів, які можуть не відповідати іншим двом концепціям: реальному та ідеальному Я-образу, що стане причиною кризи особистості та сприятиме ще гіршій невизначеності статевої приналежності. З 11-12 років починається підлітковий вік як новий етап соціального життя особи. Провідним мотивом цього етапу є саме засвоєння суспільних ролей та статева ідентифікація себе, тобто переважно саме у цей період починається становлення та усвідомлення себе як особистості. Підлітковий вік є сенситивним для засвоєння і розвитку соціальних здібностей, які зазвичай реалізуються через спілкування з однолітками [14].

Гендерна ідентифікація — це внутрішнє усвідомлення людиною своєї статевої належності, емоційне прийняття та ототожнення себе з певною гендерною роллю. Вона поєднує в собі як відчуття власної статі, так і відповідну поведінку. Гендерна ідентичність означає усвідомлення себе як представника певної статі — чоловічої чи жіночої, а також прийняття культурно визначених зразків мужності або жіночності. Є два види статевої ідентичності: первинна та вторинна. Первинна статеві ідентичність відбувається у віці старшого дошкільника, коли дитина вже здатна усвідомити своє «Я» [29]. Саме у цей вік дівчатка та хлопчики починають сприймати свою стать як щось постійне і незворотне, відбувається засвоєння та демонстрація типової статевої поведінки, характерної для тієї чи іншої групи. Вирішальним є те, що діти починають відчувати власну подібність та належність до тієї чи іншої статі, з'являється розуміння «я-хлопчик/дівчинка», що посилює відчуття впевненості у собі та визначеності, зменшується тривожність та рівень стресу. Процес вторинної ідентифікації себе з певним гендером припадає на підлітковий вік, де особливу роль у формуванні уявлень про нього грає процес наслідування моделей поведінки інших. Внаслідок цього у підлітка краще розвивається розуміння питання приналежності до того чи іншого гендеру, що є зумовленим різними процесами соціалізації.

Підлітковий вік є одним із найдинамічніших та найдраматичніших періодів становлення гендерної ідентичності. У цей час, на думку Еріка Еріксона, відбувається переформування дитячих бачень на інші, відмінні об'єктивним сприйняттям навколишньої дійсності, що зумовлене кращою обізнаністю у питанні становлення ідентифікації себе з гендером. Змінюються інтереси, проблемні ситуації, уподобання, тощо, що має вплив на вибір групи для соціалізації, що може зіграти роль у становленні ідентичності.

Підлітковий етап статевої соціалізації має особливе значення, адже саме в цей період, за Е. Еріксоном, відбувається становлення зрілої гендерної ідентичності. У цей час механізм гендерної ідентифікації функціонує в умовах підліткової субкультури, де діють такі чинники, як принцип «ми – вони» чи тенденція наслідувати приклад людей, подібних до себе. Завдяки цим факторам гендерна поведінка стає одним із ключових критеріїв оцінювання підлітка в соціумі. Саме це визначає формування зрілої гендерної ідентичності — стану, за якого особистість, на основі власного досвіду та усвідомленого вибору, досягає стійкого розуміння себе як чоловіка або жінки, приймає власну статеву належність і проявляє її через поведінку, узгоджену з біологічною статтю [27].

Таким чином, підлітковий період є вирішальним у формуванні гендерного типу особистості. Це пояснюється тим, що саме в цьому віці формується цілісне уявлення про себе з погляду статі — виникає суб'єктивне відчуття й осмислення статевої ролі, що виявляється у поєднанні внутрішнього усвідомлення та зовнішньої поведінки. Тобто саме на етапі підлітковості завершується процес становлення гендерної ідентичності індивіда.

Соціальні норми, які регулюють функції, обов'язки та моделі поведінки чоловіків і жінок у суспільстві й сім'ї, називають статевими ролями [15]. Статева роль — це система дій, висловлювань і моделей

поведінки, спрямованих на відповідність прийнятим у культурі уявленням про «чоловіче» та «жіноче». Іншими словами, це зовнішній прояв статевої ідентичності людини. Поведінку, що відповідає цим суспільним очікуванням або орієнтується на них, визначають як статево-рольову.

Характер статево-рольової поведінки безпосередньо залежить від особливостей статевих ролей. Для дівчат ключовою моделлю для наслідування зазвичай є материнська роль — образ матері стає важливим компонентом її особистості, формуючи уявлення про жіночність, турботу та поведінку, пов'язану з материнством. Для хлопців цей образ також має значення: саме з матір'ю вони підсвідомо порівнюють майбутню партнерку, дружину чи матір своїх дітей, що опосередковано впливає на їхню статево-рольову поведінку.

Отже, статеву роль являє собою сукупність суспільно прийнятих норм і вимог, які визначають, якою має бути поведінка чоловіків і жінок у певному соціальному середовищі. Такі неписані правила настільки глибоко інтегровані в процес спілкування та взаємини між людьми, що зазвичай залишаються непомітними — їх усвідомлюють лише тоді, коли хтось відхиляється від загальноприйнятих моделей поведінки. Дії, що відповідають усталеному в суспільстві розподілу статевих ролей, називають статево-типізованою поведінкою. Вона відображає узагальнені уявлення про те, якою традиційно вважається «жіноча» чи «чоловіча» поведінка.

У процесі формування гендерної ідентичності підлітка важливу роль відіграють соціальні уявлення про те, якою має бути «чоловіча» та «жіноча» поведінка. У сучасному суспільстві хлопці та дівчата часто орієнтуються на різні моделі ролей: для хлопців типовими вважаються риси, пов'язані з досягненням соціального статусу, успішністю в навчанні чи майбутній професійній діяльності, тоді як для дівчат більш значущими є образи, пов'язані із сімейними цінностями, турботою, вихованням та підтриманням гармонії у стосунках.

Таким чином, спостерігаючи за поведінкою чоловічої та жіночої статі підлітки засвоюють зразки поведінки, які притаманні цим особам. Саме це стає важливим елементом їхнього самовизначення [19]. Така статево-типізована поведінка має не лише соціальне, а й природне підґрунтя — вона частково зумовлена біологічними особливостями чоловічого та жіночого організмів, хоча соціальні очікування також суттєво впливають на становлення гендерної ідентичності підлітка.

Висновки до розділу I

Проаналізовано теоретичні аспекти дослідження гендерної ідентичності у підлітковому віці. Висвітлено поняття «гендерна ідентичність». У власній інтерпретації, гендерна ідентичність становить розуміння особою своєї приналежності до певної статі, прийняття її особливостей поведінки, загальноприйнятих норм та навіть стереотипів. Вона слугує загальним уявленням про чоловічий та жіночий світ, супроводжує кожного впродовж усього життя та дає змогу обирати та знаходити себе, усвідомлювати свою ідентичність та індивідуальність.

Здійснено теоретичний аналіз новоутворень підліткового віку. Основними новоутвореннями зазначено: розвиток автономності та відповідальності, потреба у самоствердженні, розвиток фізичного Я-образу, становлення самооцінки та рівня домагань підлітка, формування самосвідомості. Саме ці новоутворення пояснюють прояви бунтарства багатьох підлітків, що супроводжуються простим бажанням знайти своє місце серед інших. На даному етапі становлення цих аспектів є дуже важливим у формуванні гендерної ідентичності, оскільки у цей час підлітки є залежними від думки оточення, переважно більшість свого часу вони проводять у компаніях з однолітками, де їм можуть не лише нав'язати власне бачення, а й повністю підпорядкувати собі.

РОЗДІЛ II ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІДЛІТКІВ

2.1 Програма та методики дослідження проявів гендерної ідентичності підлітків.

Щоб дослідити дану тему, було використано 2 методики: методика «Маскулінність-фемінність» Сандри Бем та методика вивчення гендерної ідентичності за Л.Б. Шнейдер, в основі якої лежать статуси ідентичності за Дж. Марсія. Особливістю кожної методики є те, що за допомогою них можна встановити особливості гендерної ідентичності у підлітковому віці [15].

Методика «Маскулінність-фемінність» Сандри Бем (див. Додаток А) була запропонована для діагностування психологічної статі особистості, визначення рівня андрогідності, фемінності та маскулінності. Ця методика є одним із найпопулярніших інструментів для визначення прояву тих чи інших рис, характерних для певної статі. Завдяки тестуванню С. Бем можна виявити, на скільки особа ототожнює себе з традиційними чоловічими або жіночими рисами, або ж балансує між ними, де характеристика кожних рис є у певній мірі.

Метою даної методики є виявлення особистісних рис, які здебільшого пов'язані з становленням соціальних уявлень про фемінність та маскулінність. До мети можна віднести аналіз та дослідження гендерної ідентичності індивіда.

У цій методиці Сандра Бем дала певний посил, що ті уявлення про жіночі та чоловічі ролі, які є загальноприйнятими для усіх, є лише соціологічними конструктами, проте не є зумовлені біологічно. Кожна людина здатна самостійно обрати ті чи інші риси, з якими їй буде

комфортно існувати, або ж володіти одночасно притаманними рисами для обох статевих ролей. Авторка методики пояснює поняття андрогідності як модель поведінки, яка є найбільш адаптивною, оскільки вона забезпечує збереження загальних рис, до яких додається гнучкість та самоприйняття, що покращує соціальну взаємодію.

Дана методика подана у вигляді тестування, що містить 60 тверджень (якостей). Кожне із цих тверджень описує різні якості: у опитувальнику міститься 20 тверджень про маскулінні риси (рішучий, сміливий), 20 тверджень про фемінні (ніжний, м'який) і 20 – про андрогідні, тобто нейтральні риси (щирий, справедливий). Досліджуваному пропонується оцінювати кожне твердження відповідями «так» або «ні». Якщо певна риса є властивою для нього, потрібно біля номера твердження написати відповідь «так», якщо навпаки – не властива, відповідь «ні». Після проведення тестування зачитується ряд питань, які відповідають кожному типу окремо і за кожну відповідь «так» на питання з переліку ставиться 1 бал. Наприклад: питання, що відносяться до маскулінності: 1,4,7,10, тощо. За позитивну відповідь додається 1 бал. Якщо відповідь «ні», бал не зараховується. Такий аналіз потрібно зробити і з тими питаннями, що стосуються фемінних рис. Ті пункти, які не враховуються ні до фемінності, ні до маскулінності є нейтральними (андрогідними).

Результати обробляються наступним чином: показник фемінності вираховується за формулою: $F = (\text{сума балів за фемінністю}) : 20$. Показник маскулінності визначається за схожою формулою: $F = (\text{сума балів за маскулінністю}) : 20$. Основний індекс IS визначається як: $IS = (F - M) * 2,322$. Якщо величина індексу IS виходить в межах від -1 до 1, то можна зробити висновок про андрогідність рис. Якщо IS менше -1, то у опитуваного переважають маскулінні риси, якщо більше 1 – перевага фемінних рис. До того ж, якщо індекс менше -2,025, то робиться висновок

про яскраво виражену маскуліність, а якщо більше 2,025 – це означає яскраво виражену фемінність.

Інтерпретація результатів проводиться з визначенням прояву тих чи інших рис. Якщо у вас середні показники маскуліності та фемінності, це означає, що ви належите до нейтрального типу – андрогідного. Вам властиві риси і тієї, і тієї статі, ви здатні виконувати чоловічу та жіночу роботу однаково якісно та легко. Якщо ви отримали високий показник маскуліності, то маєте переважаючі чоловічі риси, такі як надійність, мужність, тощо. Відповідно, високий показник фемінності свідчить про перевагу жіночих рис (чуйність, ніжність, тощо).

Методика вивчення гендерної ідентичності за Л.Б. Шнейдер (див. Додаток Б) створена для аналізу особливостей становлення гендерної ідентичності особистості. У своїй концепції авторка спирається на ідеї Дж. Марсіо, який, розвиваючи підходи Е. Еріксона, описав чотири можливі стани розвитку ідентичності: дифузний, передчасний, мораторій та досягнутий.

Шнейдер розглядає процес формування гендерної ідентичності як поступовий рух від неусвідомлених чи нав'язаних уявлень про себе до самостійного прийняття власної статевої ролі та її інтеграції в структуру особистості. Таким чином, гендерна ідентичність - це не лише факт належності до певної статі, а й усвідомлене ставлення до соціальних очікувань, ролей і норм, пов'язаних із цією належністю.

Основна мета методики — визначити статус гендерної ідентичності, тобто з'ясувати, на якому рівні сформованості та усвідомленості перебуває уявлення людини про власну статеву роль.

Інструмент являє собою опитувальник, що складається з 16 тверджень. Вони згруповані у чотири діагностичні блоки (шкали), які відображають основні складові гендерної ідентичності:

1. Ідентифікаційна визначеність — характеризує усвідомлення людиною своєї статевої належності, стабільність самоідентифікації та рівень прийняття себе як чоловіка чи жінки.

2. Рефлексивність гендерних уявлень — показує, наскільки людина замислюється над тим, як формуються гендерні ролі, і чи здатна критично ставитися до соціальних очікувань.

3. Ціннісно-ролевий компонент — відображає прийняття чи заперечення усталених норм і поведінкових шаблонів, приписаних чоловікам і жінкам.

4. Поведінкова реалізація — описує, наскільки поведінка індивіда відповідає його власним уявленням про гендерну роль і наскільки він відчувається комфортно, реалізуючи себе в цій ролі.

Дане опитування проводиться індивідуально або групою, середня тривалість цього опитування займає близько 10-15 хвилин. Перед початком обов'язково пояснюється мета дослідження та гарантується конфіденційність, щоб мінімізувати вплив соціальної бажаності у відповідях.

Після заповнення опитувальника кожного респондента здійснюється поетапна обробка отриманих даних. На першому етапі проводиться перевірка повноти відповідей і правильності заповнення бланку. Наступним етапом є підрахунок балів та визначення середнього значення у кожній складовій.

Далі проводиться якісний аналіз, метою якого є визначення статусу гендерної ідентичності відповідно до типології Дж. Марсіо, адаптованої Л. Б. Шнейдер. На основі сумарних та середніх балів робиться висновок про те, який із чотирьох статусів найбільш характерний для досліджуваної особи.

Інтерпретація результатів проводиться наступним чином: дифузну ідентичність характеризують низькі показники усіх складових, наявна відсутність сталого уявлення про себе, суперечливе ставлення до

соціальних вимог. Передчасна ідентичність – високі показники у шкалі прийняття традиційних ролей, проте низькі у рефлексивності. Особа засвоює готові моделі поведінки, проте не замислюється над цим критично. Мораторій супроводжується середніми або коливальними показниками усіх шкал. Людина перебуває у процесі пошуку, виявляє суперечливі установки, прагне до самопізнання, але ще не досягла внутрішньої узгодженості. Останній показник: досягнута ідентичність - високі бали за всіма шкалами. Відображає гармонійне, усвідомлене ставлення до власної статевої ролі, стабільність самооцінки й узгодженість поведінки з особистими переконаннями.

Для кількісного аналізу результати кожного учасника можуть бути переведені у відсоткову шкалу. Це дозволяє порівнювати рівень сформованості гендерної ідентичності між респондентами або групами: 0-25 % - свідчить про дифузний статус; 26-50 % - передчасний статус; 51-75 % - мораторій та 76-100 % - досягнута ідентичність.

2.2 Аналіз емпіричного дослідження прояву гендерної ідентичності підлітків.

З метою виконання наступного завдання було проведено дослідження для виявлення особливостей гендерної ідентичності підлітків. Першим було тестування за допомогою опитувальника Сандри Бем «Маскулінність-фемінність». У опитуванні взяло участь 20 осіб підліткового віку. Воно проводилось на базі приватної підготовчої школи Just Study міста Хмельницького за добровільною згодою і респондентів, і їх батьків. Результати даного дослідження можна спостерігати у наступній таблиці.

Таблиця 2.1

**Результати дослідження проявів маскулінності та фемінності у
підлітковому віці**

Показники	Рівні оцінювання у %		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Андрогідність	9 (45%)	0 (0%)	0 (0%)
Фемінність	5 (25%)	2 (10%)	0 (0%)
Маскулінність	3 (15%)	1 (5%)	0 (0%)

Аналіз отриманих результатів показав, що 9 (45%) респондентів мають високий рівень андрогідності. Це означає, що їхня поведінка досить гнучка, що дає змогу їм бути добрими людьми, чутливими, а також сміливими, рішучими здатними постояти за себе, підтримати інших та повести за собою. З точки зору Сандри Бем андрогідність визначається проявом маскулінних та фемінних якостей, тобто їм піддається будь-яка робота і будь-які чоловічі та жіночі ролі. З середнім та низьким рівнем андрогідності підлітків не було виявлено, оскільки шкала перетворення результатів дає змогу проаналізувати лише високий рівень андрогідності, де середній і низький – не зазначається.

Високим рівнем фемінності відзначаються 5 (25%) підлітків, що характеризує їх як осіб, на яких розраховують близькі, друзі та колеги, проте в ситуаціях, які вимагають взяти на себе керівництво справами, виявити наполегливість, настоювати на безумовному підпорядкуванні їм не вистачає характеру, ці підлітки ухиляються від відповідальності та передоручають вирішення своїх проблем іншим, наприклад, дорослим. Їм притаманні фемінні риси, а саме: поступливість, сором'язливість, ніжність, відданість, жіночність, співчутливість, театральність, сенситивність, м'якість, спокійність.

З середнім показником фемінності було виявлено 2(10%) підлітків, що свідчить про наявність у них фемінних рис, вони так само чуйні,

турботливі, уважні, ніжні та сором'язливі, проте вони проявляються у меншій мірі, ніж у підлітків з високим рівнем фемінності. Підлітків з низьким рівнем фемінних рис не було виявлено. За Сандрою Бем, це присвоює їм притаманну нейтральність жіночих проявів.

Високим рівнем маскулінності відзначаються 3(15%) респонденти. Це характеризує цих підлітків як тих, хто вміє боротись з негараздами, гуртувати людей навколо себе, досягти поставлених цілей. Вони зорієнтовані на досягнення успіху, долаання різних перешкод, сконцентровані на важливих задачах, в процесі виконання яких не вдаються до емоційних проявів. У них переважають такі маскулінні якості, як: впевненість у собі, схильність до захисту власних поглядів, наполегливість, сильний дух, аналітичність, схильність ризикувати, мужність, агресивність, конкурентоспроможність, тощо.

З середніми показниками маскулінних рис було виявлено 1 (5%) підлітка серед усіх опитуваних. Це свідчить про помірний прояв чоловічих рис у опитуваного, цей підліток намагається розвинути у собі сталевий характер та твердість духу, проте іноді може дозволити вияв певних емоцій, не притаманних для маскулінності у повній мірі. Підлітків з низьким рівнем маскулінності не було виявлено.

З даного дослідження можна зробити висновок, що серед опитуваних підлітків переважають ті, у кого присутні андрогідні риси. Це дає змогу легко адаптуватись до будь-якого середовища та завдань.

Наступне моє дослідження стосувалось визначення становлення гендерної ідентичності за Л.Б. Шнейдер. У опитуванні взяло участь 20 осіб підліткового віку. Воно проводилось на базі приватної підготовчої школи Just Study міста Хмельницького за добровільною згодою і респондентів, і їх батьків. Мною були проаналізовані показники, зазначені у пункті 2.1 та переведені у значення кожного типу гендерної ідентичності підлітків. Результати даного дослідження можна спостерігати у наступній таблиці.

Таблиця 2.2

Результати дослідження типів гендерної ідентичності підлітків

Стать	Типи гендерної ідентичності			
	Дифузний	Передчасний	Мораторій	Досягнутий
Дівчата	1 (5%)	4 (20%)	3 (15%)	2 (10%)
Хлопці	2 (10%)	7 (35%)	1 (5%)	0 (0%)

Проаналізувавши результати дослідження, можна побачити, що дифузний стан гендерної ідентичності було виявлено у 3 (15%) підлітків, що характеризується низькими балами у всіх показниках. Ці підлітки мають відсутнє стале уявлення про себе, також наявне суперечливе ставлення до соціальних вимог, притаманних для чоловічих чи жіночих ролей. Для них характерний низький рівень задоволеності своїми успіхами, зусиллями, які вони докладають для досягнення власних цілей, у них виникають сумніви щодо поваги інших до них. Підлітки з дифузною ідентичністю втрачають інтерес до себе як особистості, до свого внутрішнього світу, мають сумніви щодо цінності їхнього життя та успіхів. Вони не хочуть змінюватись заради соціальних очікувань та підвищення власної позитивної оцінки, мають безліч внутрішніх конфліктів, незгод та сумнівів, присутня занижена самооцінка.

Передчасною ідентичністю характеризуються 11(55%) підлітків. За Л.Б. Шнейдер, вони швидко засвоюють готові соціальні моделі і не замислюються над цим надто критично. Для них характерна низька самостійність та авторитарність, що свідчить про те, що їхня гендерна ідентичність є нав'язаною і не усвідомленою. Ці підлітки мало приймали незалежних рішень у своєму житті і до кінця не здатні усвідомити особисті вподобання та якій статі вони надають перевагу, тобто вони прийняли загальні норми без чіткого розуміння їх особливостей.

Мораторій – це стан пошуку себе та самопізнання, що проявляється у 4(20%) підлітків. У них ще не досягнута внутрішня усвідомленість, проте постійний пошук себе та прагнення віднайти власне Я є досить потужним поштовхом для становлення гендерної ідентичності. Це допомагає їм глибше ознайомитись із загальними нормами та стереотипами суспільства щодо гендерних ролей, переглянути різні моделі поведінки та нарешті зрозуміти, до якого типу гендеру вони належать.

Досягнутим типом гендерної ідентичності характеризуються 2(10%) підлітків. У них проявляється стійка самооцінка, усвідомлення власної гендерної ролі, яку вони прийняли особисто, узгоджена поведінка з особистими переконаннями. Ці підлітки вже визначились зі своєю гендерною приналежністю та усвідомлено приймають її особливості.

Таким чином було встановлено, що мораторій та досягнутий тип ідентичності переважає у дівчаток підлітків, а у хлопців – дифузний та передчасний. Це свідчить про те, що у сучасному світі дівчата у підлітковому віці надають перевагу пошуку себе, вони більш свідомо ставляться до гендеру та краще розуміють власну гендерну приналежність. На відміну від дівчат, хлопці більше приймають усталені норми поведінки та цінності чоловічої статі, що говорить про те, що вони менше беруть відповідальність за власне життя, надаючи перевагу приймати загальні норми та особливості проявів гендерної поведінки.

2.3 Практичні рекомендації батькам, педагогам та підліткам щодо розвитку гендерної ідентичності у підлітковому віці.

Розвиток гендерної ідентичності у підлітковому віці є складним процесом, що поєднує біологічні зміни, соціальні взаємодії та індивідуальний досвід. Для забезпечення гармонійного становлення особистості важливо створити умови, у яких підліток може безпечно

досліджувати власну гендерну позицію, формувати адекватне ставлення до себе та інших, а також навчитися конструктивної взаємодії в соціумі. Розглянемо практичні рекомендації батькам, педагогам та підліткам щодо розвитку гендерної ідентичності у підлітковому віці.

1. Важливо формувати толерантне середовище та підтримувальну атмосферу.

Для підлітків важливою є думка оточення та того середовища, у якому вони зростають. Потрібно надати їм підтримку та відчуття безпеки, аби вони відчували прийняття їх соціумом. Для цього у навчальних закладах мають бути запроваджені заняття з гендерної освіти для підлітків або ж служба порозуміння, де вони обговорюватимуть своє ставлення до тих чи інших гендерних позицій та ділитись особистим досвідом.

2. Потрібно підтримувати сімейне виховання

Саме у сім'ї розпочинається становлення понять про гендер, закладаються перші уявлення про чоловічі та жіночі ролі. Аби підліток мав здорове бачення гендерних позицій, важливо уникати типових жорстоких стереотипів про чоловіків та жінок у сім'ї, аби він зростав у благополучному кліматі для досягнення гендерної зрілості.

3. Розвивання навичок саморефлексії та усвідомлення особистих почуттів.

Керування своїми емоціями та потребами допомагає підліткам формувати стійку ідентичність. Потрібно обговорювати важливі питання, що стосуються прийняття свого тіла та себе у першу чергу, навчати підлітка виражати емоції та потреби без агресії.

4. Якомога більше розширювати уявлення підлітка про гендерні ролі.

Підлітку потрібно усвідомити, що гендерні ролі не є жорстко закріпленими. Для цього можна демонструвати різноманітні професійні і поведінкові моделі, де чоловіки й жінки можуть проявляти себе поза стереотипними ролями.

5. Має бути присутня профілактика гендерних стереотипів та дискримінаційних установок

Стереотипи у суспільстві обмежують підлітка у виборі та провокують конфлікти не лише зовнішні, а й внутрішньоособистісні. Для їх подолання можна запровадити у навчальні заклади тренінги щодо виявлення та подолання стереотипних суджень, де підлітки навчатимуться асертивній поведінці, тобто вільному вираженню власної позиції та бажань.

Висновки до розділу II

У другому розділі проаналізовано дві методики дослідження особливостей гендерної ідентичності у підлітковому віці та сформовано практичні рекомендації для її становлення. Детально було розглянуто кожну з методик, які трансливали процес становлення усвідомлення підлітком гендерних ролей, стереотипів, наскільки у них розвинене розуміння статі та своєї приналежності до неї, а також вдалось дослідити наявність у тих чи інших осіб фемінних чи маскулінних рис.

Для дослідження було відібрано методику Сандри Бем «Фемінність та маскулінність» та методику для визначення становлення гендерної ідентичності за Л.Б. Шнейдер. За результатами першого дослідження можна визначити, що у більшості респондентів переважають андрогідні риси, що свідчить про те, що їм легко піддаються чоловічі та жіночі ролі, тобто розуміння гендеру у них є однаково рівним. У результатах другого дослідження було виявлено те, що дівчата у підлітковому віці мають більш чітке сприйняття гендеру, оскільки у них переважають такі типи ідентичності, як мораторій та досягнута ідентичність. У хлопців переважають такі типи гендерної ідентичності як дифузний та

передчасний, що характеризує їхню позицію як або соціально сформованою, або нав'язаною іншими людьми.

Сформовано практичні рекомендації, які включають формування толерантного середовища та підтримувальної атмосфери, підтримування сімейного виховання, розвиток навичок рефлексії та усвідомлення особистих почуттів, розширення уявлень підлітка про гендерні ролі і профілактику гендерних стереотипів та соціальних установок.

ВИСНОВКИ

У процесі реалізації даного дослідження було з'ясовано та описано особливості гендерної ідентичності у підлітковому віці. За його результатами можна сформулювати наступні висновки:

1. Здійснено теоретичний аналіз особливостей гендерної ідентичності у підлітковому віці. У підлітковому віці формування гендерної ідентичності відбувається через засвоєння уявлень про чоловічі й жіночі ролі, що формуються в процесі взаємодії з батьками, ровесниками, педагогами та іншими значущими дорослими. Соціальне середовище виступає ключовим чинником, адже саме через нього відбувається природне осмислення власної статевої належності, що по-різному впливає на розвиток особистості підлітка.

2. Розроблено програму проведення емпіричного дослідження ідентичності підлітків з гендером. Для цього було знайдено дві методики, пов'язаних з проявами гендерних особливостей підлітків: методика Сандри Бем «Фемінність-маскулінність» та методика визначення становлення гендерної ідентичності за Л.Б. Шнейдер. Спершу було використано методику «Фемінність-маскулінність», після неї – становлення гендерної ідентичності.

3. Здійснено аналіз результатів дослідження особливостей розвитку гендерної ідентичності підлітків. Емпірично досліджено прояви фемінних та маскулінних рис у підлітків та становлення типів ідентичності у дівчат та хлопців. У опитуваннях взяли участь 20 респондентів підліткового віку. Результати першого тестування показали, що більшість (9 (45%)) учасників мають переважно андрогінні якості, що вказує на їхню здатність однаково легко приймати як чоловічі, так і жіночі ролі. Аналіз другої методики засвідчив, що дівчата-підлітки демонструють більш визначене уявлення про власну гендерну належність, оскільки серед них

частіше зустрічаються такі стани ідентичності, як мораторій (3 (15%)) і досягнута ідентичність (2 (10%)). У хлопців переважають дифузний (2 (10%)) та передчасний (7 (35%)) типи ідентичності, що вказує на те, що їхнє уявлення про гендер або ще не сформоване, або значною мірою ґрунтується на зовнішніх, нав'язаних впливах.

4. Розроблені практичні рекомендації батькам, педагогам та підліткам щодо розвитку гендерної ідентичності у підлітковому віці, що охоплюють створення толерантного та підтримувального середовища, зміцнення ролі сімейного виховання, формування в підлітків умінь рефлексувати й усвідомлювати власні емоції, розширення їхніх уявлень про можливі гендерні ролі, а також запобігання формуванню гендерних стереотипів і стійких соціальних упереджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абраменкова В. В. Статева диференціація та міжособистісні відносини в дитячій групі. Київ : КАРО, 2010. 77 с.
2. Алієксієнко Т. Стереотипи та їхній вплив на розвиток гендерної ідентичності дітей. *Social Work & Education*. 2018. № 3. С. 55–68. URL : <https://journals.uran.ua/swe/article/view/148124>
3. Берн Ш. Гендерна психологія. Київ : Прайм-ЄВРОЗНАК, 2011. 320 с.
4. Бурковський К. С. Психологічні особливості гендерної ідентичності в підлітковому віці. *TPSP Journal*. 2020. № 2. С. 11–24. URL : https://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2020/part_2/11.pdf
5. Вікіпедія. Ідентичність (психологія). URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Ідентичність_\(психологія\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Ідентичність_(психологія))
6. Гребінчук Д. В. Гендерні особливості соціальної взаємодії підлітків. *Психологічний журнал України*. 2021. № 3. С. 45–58. URL : <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/10338>
7. Дембіцький Р. В. Гендерна ідентичність підлітків: самоідентифікація та соціалізація. *DSpace WUNU*. 2024. С. 22–35. URL : https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/53301/1/P_Дембіцький.pdf
8. Логвінов О. В. Особливості усвідомлення змісту гендерної ідентичності сучасних підлітків. *Habitus Journal*. 2021. № 22. С. 78–85. URL : <https://habitus.od.ua/journals/2021/22-2021/16.pdf>
9. Максимюк С. А. Гендерна ідентичність та творче мислення осіб юнацького віку. С. А. Максимюк. Матеріали конференції «Соціокультурні та психологічні виміри становлення особистості». 2023. С. 39–43. URL : <https://ekhsuir.kspu.edu/items/01cf662f-26fb-472d-b49d-4211d83d606f>
10. Мітіна С. В. Проблема формування гендерної ідентичності підлітків в умовах неповної сім'ї. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського*. Серія: психологія. 2020. Т. 1. С. 33–46. URL : https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/1_2020/7.pdf
11. Нестренко М. О. Особливості розвитку ідентичності в старших підлітків: гендерний компонент. *Психологічні журнали Вернадського*. 2022. № 3. С. 55–68. URL : https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/3_2022/13.pdf
12. Рибалка О., Атаманчук Н. Формування гендерної ідентифікації у процесі соціалізації підлітків. *Технології розвитку інтелекту*. 2024. № 6.

- C. 45–53. URL :
http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/download/663/249
13. Розмова. Що таке ідентичність. URL :
<https://www.rozmova.me/blog/shcho-take-identichnist>
14. Слободянюк Л. Ю. Гендерні особливості лідерства в підлітковому віці. Умань : ФСПО УДПУ, 2024. 82 с. URL :
<https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/01/Слободянюк.pdf>
15. Хоменко В. І. Адаптація україномовної версії психодіагностичної методики Gender Identity. Gender Dysphoria Questionnaire for Adolescents and Adults (GIDYQ-AA). *Ментальне здоров'я*. 2024. № 4. С. 15–28. URL :
<https://journals.oneu.od.ua/index.php/mh/article/view/51>
16. Чіп Р. С. Дослідження когнітивної складової гендерної ідентичності старших підлітків. *Проблеми сучасної психології*. 2018. № 40. С. 397–409. URL :
<https://zmj.zsmu.edu.ua/index.php/2227-6246/article/view/156643>
17. Чіп Р. С. Особливості становлення гендерної ідентичності старших підлітків у суб'єктному вимірі особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Психологічні науки». 2019. № 2. С. 93–98. URL :
<https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/117>
18. Шевченко Н. В. Гендерна ідентичність та гендерна соціалізація особистості підлітків. *Проблеми сучасної психології*. 2019. С. 12–25. URL :
<https://ser.bsmu.edu.ua/index.php/2227-6246/article/view/163319>
19. Agana M. G., et al. Caring for the transgender adolescent and young adult: current concepts of evaluation and management. *Journal. Clinical Article*. 2019. URL :
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0011502919300987>
20. Al Atoom M. Development of gender identity during adolescence review. *Journal. Review*. 2024. URL :
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02673843.2024.2312853>
21. Bakan, U., Bakan, U. Gender and Racial Stereotypes of Video Game Characters in (MMO)RPGs. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*. 2019. № 34. P. 100-114. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/909179>
22. Bonifacio J. H., et al. Management of gender dysphoria in adolescents: practical guidance for clinicians. *CMAJ (Canadian Medical Association Journal)*. 2019. URL :
<https://www.cmaj.ca/content/191/3/E69>

23. Confidence. Підлітковий вік: зрозуміти й підтримати. URL : https://confidence.net.ua/useful/pidlitkovyj-vik-zrozumity-j-pidtrymaty/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=22599522668&utm_content=&utm_term=&gad_source=1&gad_campaignid=22593223419&gbraid=0AAAAA9w-zeWwcoy0Z9jBHSYA6-8SaDajY&gclid=CjwKCAjwup3HBhAAEiwA7euZutWd3nazkdp11YUif6REQKfh3ZwPNgtaYzII1S1FMzv58QKyyNjolphoCY6oQAvD_BwE
24. Brown G. R., Coleman E., Radix A. E., Bouman W. P., de Vries A. L. C., Deutsch M. B., ... Arcelus J. Standards of Care for the Health of Transgender and Gender Diverse People, Version 8. *International Journal of Transgender Health*. 2022. Suppl. 1. C. 1–200. URL : <https://wpath.org/publications/soc8>
25. OpenArchive NURE. Фемінність та маскуліність — це такі.... URL : <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/984884eb-6c9e-4b49-88cf-720cf28d7cee/content>
26. Marconi E., et al. A systematic review on gender dysphoria in adolescents and young adults. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*. 2023. Vol. 17. P. 15. URL : <https://capmh.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13034-023-00654-3>
27. Sequeira S., et al. Future directions in the mental health of transgender youth. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*. 2023. Vol. 52, № 5. P. 712–726. URL : <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15374416.2023.2272972>
28. Skipalska H., et al. Rapid Gender Analysis of Ukraine. *UN Women Report*. 2022. PDF. URL : <https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2022-04/RGA%20of%20Ukraine.pdf>
29. Taylor J., et al. Characteristics of children and adolescents referred to specialist gender services. *Archives of Disease in Childhood*. 2024. Vol. 109, Suppl. 2. P. s3–s10. URL : https://adc.bmj.com/content/109/Suppl_2/s3
30. UNICEF. Understanding Ukrainian adolescents' attitudes to mental health and psychosocial support. *UNICEF Report*. 2024. PDF. URL : <https://www.unicef.org/eca/media/35666/file/MHPSS%20report%20in%20English.pdf>
31. Wittlin N. M., Kuper L. E., Olson K. R. Mental health of transgender and gender diverse youth. *Annual Review of Clinical Psychology*. 2023. Vol. 19. P. 207–232. URL : <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-clinpsy-072220-020326>

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика Сандри Бем «Фемінність-маскулінність»

Текст опитувальника

1. Впевнений у собі.
2. Поступливий.
3. Здатний допомогти.
4. Схильний захищати свої погляди.
5. Життєрадісний.
6. Похмурий.
7. Незалежний.
8. Сором'язливий.
9. Совісний.
10. Атлетичний.
11. Ніжний.
12. Театральний.
13. Наполегливий.
14. Ласий на лестощі.
15. Щасливий.
16. Сильна особистість.
17. Відданий.
18. Непередбачуваний.
19. Сильний.
20. Жіночний.
21. Надійний.
22. Аналітичний.
23. Співчутливий.
24. Ревнивий.
25. Здатний до лідерства.
26. Що опікується про людей.
27. Прямий, правдивий.
28. Схильний до ризику.
29. Сенситивний.
30. Потайливий.
31. Швидкий у прийнятті рішень.
32. Жалісливий.
33. Щирий.
34. Самодостатній.
35. Здатний утішити.
36. Гоноровий.

37. Владний.
38. Володіє тихим голосом.
39. Привабливий.
40. Мужній.
41. Теплий, сердечний.
42. Важний.
43. Обстоює власну позицію.
44. М'який.
45. Вміє дружити.
46. Агресивний.
47. Довірливий.
48. Неefективний.
49. Схильний вести за собою.
50. Інфантильний.
51. Адаптивний.
52. Індивідуаліст.
53. Не люблячий лайки.
54. Несистематичний.
55. Конкурентноспроможний.
56. Люблячий дітей.
57. Тактовний.
58. Амбіційний, честолюбний.
59. Спокійний.
60. Традиційний, підвладний умовностям.

Ключ до тесту

Маскулінність ("так"): 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58.

Фемінінність ("так"): 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 38, 41, 44, 47, 50, 53, 56, 59.

Інші пункти – нейтральні.

Методика вивчення гендерної ідентичності за Л.Б. Шнейдер

1. Компонент «Гендерне самоусвідомлення»

(відповідає базовому прийняттю себе як представника певної статі; пов'язаний зі статусами «досягнута» та «передчасно прийнята» ідентичність)

Твердження, що відносяться до цього компонента:

1. «Я добре розумію, що означає бути хлопцем/дівчиною у моєму віці».
2. «Мені подобається відчувати себе представником своєї статі».
3. «Я чітко уявляю, які риси характеру вважаю типовими для своєї статі».
4. «Я комфортно почуваюся у своєму гендері».

Сенс: фіксує рівень прийняття власної статевої приналежності, наявність сумнівів або несталості.

2. Компонент «Гендерні цінності та переконання»

(відповідає внутрішній системі норм, які визначають, яким «має бути» чоловік або жінка; асоційований зі статусами «мораторій» та «дифузна ідентичність»)

Твердження цього блоку:

5. «Я часто замислююся над тим, наскільки сучасні уявлення про чоловічу/жіночу роль правильні».
6. «У мене є власне бачення, що означає бути чоловіком/жінкою».
7. «Я не завжди погоджуюся зі стереотипами щодо моєї статі».
8. «Я критично ставлюся до соціальних очікувань щодо гендеру».

Сенс: показує, чи людина приймає усталені норми, перебуває в пошуку або відкидає нав'язані моделі.

3. Компонент «Гендерні рольові поведінкові прояви»

(характеризує реальну поведінку, яка узгоджується або не узгоджується з традиційними гендерними ролями)

Твердження:

9. «Я легко виконую поведінкові ролі, які зазвичай очікують від моєї статі».
10. «Моя поведінка часто відрізняється від того, що вважається типовим для моєї статі».
11. «У різних ситуаціях я можу поводитися більш «жіночно/чоловічно», ніж від мене очікують».
12. «Мені важливо, щоб моя поведінка відповідала моїй гендерній ролі».

Сенс: допомагає оцінити сталість, варіативність або конфліктність поведінкової ролі.

4. Компонент «Соціально-нормативна відповідність гендерній ролі»

(оцінює ступінь соціальної адаптованості та інтегрованості гендерної ролі)

Твердження:

13. «Мені важливо, як інші оцінюють мою „чоловічність/жіночність”».
14. «Я відчуваю тиск з боку суспільства щодо того, яким повинен бути представник моєї статі».
15. «Я інколи змінюю свою поведінку, щоб виглядати більш чоловічим/жіночним».
16. «Суспільні очікування суттєво впливають на моє уявлення про себе».

Сенс: фіксує вплив соціального контролю, наявність внутрішнього конфлікту, тиску або гармонії з нормативними вимогами.